

Zsidó Ferenc

SORSKERÉK

– Szávai Géza: *Makámaszútra*¹ –

Az utóbbi években egyre nagyobb regényes vállalkozásokba fog bele Szávai Géza. „Világregénnyé” összeálló sorozatban gondolkodik, ennek egyik állomása a 2016-ban megjelent, 450 oldalas, vagyis méreteiben is tekintélyes *Makámaszútra*. A szerzői koncepció a könyv hátoldali ajánlóját idézve körvonalazható legjobban: „A Káma Szútra közismert, prózában írt mű a szerelemről, a makáma pedig olykor rímeket is használó prózai elbeszélés.” A szerző „(...) rímnek tekint mindent, ami a világban, az emberi sorsokban ismétlődik, összecseng, egyik a másikra utal.”

A blikkfangos cím tehát azt sugallja, hogy egy olyan szövegfolyammal fogunk találkozni, amely a testiséget sem mellőzi, és amely több generációnyi ember összefonódó motívumú sorsláncolatát mutatja be. És így is van. Időben mintegy száz évet fog át a regény: Budapest 1919-es román megszállásával kezdődik, és napjainkban ér véget. A történelmi momentumokat ugyanakkor csak alulnézetből, egy-egy szereplő személyes sorsának perspektívájából látjuk: Szávai nem történelmi regényt ír, hanem generációregényt.

Így az első képben sem annyira Budapest román megszállása a fontos, hanem az, hogy az egyik főszereplő, Pompéry Konstancia („Pompe and circumstances!”), elegáns, öntudatos nő, az örök szerető, ebben a közegben is feltalálja önmagát: „Ha nem volnék kivételezett, akkor is kivételes volnék.” Egy szerelmi háromszögben találjuk: „nagyon jó ebben a hármas alakzatban, de idejében vége is kell legyen”. Perle Miklós Perle Margit férje, tőle vár gyereket, de Pompéry Konstanciát is teherbe ejti: ő bitangot nem akar, a gyermeket elveteti, de szeretője kislányát, a megszületendő Perle Micit végig saját gyermekének is tekinti, óvja, segíti. Mert mit akar a fiatal: „Összedőlt világban világga menni?”

A történelem természetesen akarva-akaratlanul jelen van a szereplők sorsában, nem csak azért, mert: „most, mint a búzavetést, úgy

1 Pont Kiadó, Budapest, 2016.

letapossák a lányokat. Csoportban”, hanem azért is, mert például Aurelian Stefanescu román főhadnagy beleszeret Budapesten Perle Micibe, feleségül veszi, s magával viszi Bukarestbe, a „kis Párizsba”. „Ha tudnék románul, akkor sem beszélnék románul.”, makacskodik Mici, és egy harmadik, semleges nyelv, a cigány használatát javasolja (végül francia–német keveréknyelven beszélnek). Perle Miklós tiltakozik a házasság ellen, mert micsoda dolog az, hogy a hazáját hátba támadó románok a kislányát is elrabolják, de Konstancia a maga pragmatikus észjárásával meggyőzi: „a férfiraktárak üresek (...) legalább Mici talált egy első osztályú, reális férfit.”

Stefanescu egyébként jó román hazafi, és egy sor előítéletet táplál a magyarsággal szemben. Víziójában például: „ezer év múlva is pávatollakkal díszített magyar grófkretének menetelnek büszkén a drótkerítés mögé zárt Budapest-kertben.” Ugyanígy Konstancia sem rejtí véka alá véleményét: „a román nem egy nép, hanem egy foglalkozás.” (És ha már a román–magyar ellentéteknél tartunk, a sors iróniája, állapítja meg a narrátor, hogy rímél a vulturul (román: sas) és a turul... És e történelmi határhelyzetben a dolgok fölöttébb relatívak: „Bitang anyjának lenni – civil szégyen?!” Viszont: „Bitang apjának lenni – hadi dicsőség.”

Stefanescuék románca echója, vagy ellen-echója egy másik román tisztt, Pompiliu Dragoman és Konstancia régi szerelmének. Tizennyolc évvel ezelőtt ugyanazok a szenvedélyek és ellentétek feszítették szét kapcsolatukat, mint most a Miciékét. Most, hogy újra találkoznak az elfoglalt Budapesten, mindent újrakezdenek. Persze, eközben a románok viszik „a leszerelt gyárat”, mindent, ami mozdítható. Konstancia hosszas karrierje során talán ezt a férfit szerette legjobban, részint azért, mert tudta, sosem fogja feleségül venni, részint azért, mert Dragomán Pompér „a feje búbjától a fasza feje búbjáig egyetlen gyalultatlan deszka.”

Mici nehezen szokja Bukarestet: „Félt ebben a vad, keleti sásból, nádból, por- és bucka-zónából kinőtt harsány Párizsban.”

Domokos Gizit – Perle Miklósék székel szobalányát, Konstancia elhozza magával Bukarestbe, hogy legyen Mici segítségére. Gizi sora rárímél a Konstanciáéra: elsősorban a gyermektelenségben. A Giziére pedig barátnője, Korom Róza sorsa rímél rá, azzal a különbséggel, hogy ő megszülte a német bitangot...

Bukarestben megismerjük Ovidiu Berenga román költőt (és közben vérszenen közeledünk a második világháborúhoz). Életének makámája

(vagy káma-szútrája?), hogy egy fotóművész „portréfotót” készít a nemiszervéről, ami aztán Merengő címen előkelő helyen, a SUS folyóirat címlapján megjelent. Berenga félretesz tizenöt példányt az eredeti fotóból, azzal a szándékkal, hogy tizenöt olyan nőnek ajándékozza majd, akikkel elvileg el tudná képzelni az életét. Katonaként eljut Segesvárra és Székelykeresztúrra (a második bécsi döntés, vagyis Észak-Erdély Magyarországhoz való visszacsatolása után itt húzódott a román–magyar határ). Berenga a híres keresztúri Müllerájban megismerkedik Pintér Enikővel, mindenki Pintyőjével, aki annak a Pintér Erzsinek a lánya, akit az első világháború végi román betörés katonái megerőszakoltak, s többé feleségnek nem kellett. A lány, az erőszakos román katonák nemzette Pintyő életútja egyenesen a Mülleráj nevű kuplerájba vezet. Berenga megkedveli ezt az „akárhogyan is, de: román” nőt, annak őszinteségét is: „annyi próza járt már bennem, no meg líra, hogy kerítést lehetne fonni belőlük Keresztúr meg Segesvár között” (A recenzens nem rejtheti véka alá, hogy keresztúri származása miatt számára ezek a leírások extra pikantériával bírnak). Berenga egyik fotóját Pintyőnek adja, aki később továbbadja – minő véletlen! – egy bizonyos Domokos Annának...

A második világháborúban aztán Stefanescu a németek oldalán harcolva orosz fogságba esik, a pálfordulás után a románok ismét megindulnak Budapest ellen. Perle Mici Bukarestet elhagyva Domokos Gizi Fogarashoz közeli házában húzza meg magát, lábtörlőket fon, és várja, hogy férje kiszabaduljon a fogarasi börtönből.

A kapcsolatok tovább rímelnek az alsóbb szinteken is: Domokos Gizi Radó Bélával, e börtönjárt proletárral nem képes soha elvarrni szerelmük szálait: immáron sosem házasodnak össze (vénségük közeledtével sem), de el sem hagyják egymást – gyermektelenül, csakúgy, mint Konstancia.

A könyv harmadik nagy vonulata az 1960-as évektől napjainkig húzódik, és három szereplő köré szerveződik – de természetesen a rím-elv alapján a korábbi fejezetek figurái is felbukkannak. A korán elhunyt Bede Zoltika, Korom Róbert és Farkas Géza (ez utóbbi akár a szerző alteregója is lehetne). Mindhárman a székelykeresztúri gimnázium tanulói, innen rajzanak ki és futnak be a legeltérőbb pályákat. A Bibliát átíró, túlérzékeny Korom Róbert öngyilkos lesz, Géza pedig...

Egy segesvári kirándulás alkalmával megismerkedik Ingeborg Hauserrel, egy százsz diáklánnyal, szerelembe esnek, közös életet, karriert

terveznek, de aztán kiderül, hogy Ingeborgot a származása miatt nem veszik fel az egyetemre, ekkor kitalálják, hogy a lány emigrál Németországba, Géza pedig elmegy harcolni Vietnámba az imperialisták ellen, de megadja magát az amerikaiaknak, s így, keletről indulva találkoznak majd nyugaton. Mert: „...a Földön a rím, hát az bizony Kelet és Nyugat között süvít...”

A narrátor Ingeborg és Géza kapcsolatának alakulását mutatja be a legrészletesebben, hol eufemisztikus virágnyelven (szeretkezésük: „magánrím”), hol vulgaritásba hajló szókimondással.

Mint említettem, az egyes szereplők sorsának mozaikkockái újra és újra felbukkannak a regény folyamán: a bevezető részben megismert Perle Miklósról később megtudjuk, hogy a második világháború végén halt meg a pesti gettóban, tehát zsidó volt, akárcsak a felesége, Margit. A szerelmi háromszög felszámolódott tehát, maradt a két nő a közös bánattal, mi összekovácsolja őket. Azt is megtudjuk, hogy Konstancia úgy vészelte át a második világháborút, Budapest oroszok általi elfoglalását, hogy elvetette magát feleségül Alekszej Makarov alezredessel, aki röviddel ezután meghalt Berlin ostrománál. Ekkor fogalmazza meg Stanci azt a szomorú tanulságot, hogy „minden kislány eleve özvegy”.

A sorsok vadul kigyóznak tovább, megismerjük Vasile Luput, akit a petrozsényi szénbányából emeltek ki a kommunisták és helyezték Segesvárra gyárigazgatónak, s aki intenzív (szexuális) átnevelésben részesíti Ingeborg anyját (kinek férje Duna-deltai kényszerszolgán hunyt el). Itt újra viszontlátjuk Stefanescu tábornokot is, kinek a börtönből való szabadulása és lefokozása után Segesvár mellett jelölték ki kényszerlakhelyet. Stefanescu az utcaseprést is méltósággal végzi, felesége gyakran meglátogatja. Vasile Lupu egyik küldetése az, hogy a segesvári szászokból, a német-rómaiak utódaiból „német-románokat” fabrikáljon (a regény igazi „multikulti”: megmutatja, hogy nemzeti traumák és sztereotípiák ide vagy oda, az együttélés működik, mert az élet megköveteli magának).

Ingeborg aztán valóban elhagyja az országot, Farkas Géza azonban nem tudja követni, nem jut el Vietnámba, szülőföldjén házasodik meg, majd menekül a fojtogató kommunizmus elől a konyakba, végül az elhatározásba, hogy Magyarországra emigrál: „Itt, ebben a szomorú országban csak a Kondukátor meg a szekuritáte marad, és a konyak.”

A könyvet áthatja a testiség – nem véletlenül az a címe, ami –, de nem csupán a szó elsődleges értelmében, hanem: „ha már memória

sincs, akkor megkeresed, mi van a testedbe írva.” A kommunizmus utolsó éveiben egyébként a narrátor szerint a szex volt a végső menedék: „Ellenálló baszások voltak, államellenes és pártellenes kefélek, jöhetett-mehetett a Kondukátor, szónokolhatott, és mi éljenezhattünk ütemesen neki.” És aztán megtörténik a „forradalom” Romániában is, de túl sok változás nem következik, legföljebb annyi, hogy: „ma már nincs mondanivalója a dugásnak”.

A könyv utolsó negyede már Farkas Géza családja – gyermekei, unokája – budapesti története, ismétlődő motívumokkal. A szerelem tudás, a tudás maga a szerelem, így jön létre a sorsok örök és szükségszerű körforgása. Ez a vidáman vállalt determinizmus a könyv végszava.

A kötet alapvetően jó, olvasmányos, szellemes és buja, tele nyelvi és történésbeli leleménnyel. A legjobb részek természetesen azok, amelyek a szerző személyes élményvilágából építkeznek (lásd Farkas Géza élete). Jó elképzelés a sorsok makámás variálódása – ezt következetesen végig is viszi a szerző a művön.

A szövegben vannak hagyományos értelemben vett, makámás rímek is: „Hát, ha már érettségi, abban legyen valami megejtően égi. Az ünnepi látvány a régi.” Makámaságként mégis az az élmény a mérvadó, hogy nincs új a nap alatt: lehet, hogy a generációk elutasítják egymás életvitelét, mégis egymás életét élik.

Az olvasónak ugyan olykor az az érzése, hogy egyik-másik sorsbéli rím kissé erőltetett, csupán a szerzői koncepció alátámasztásául jelenik meg, a végkifejlet felé haladva azonban a fragmentumok, mozaikok összeállnak egy egységes egészé, a történet él, lélegzik, és viszi magát tovább, önmagát gerjesztve: megállíthatatlanul.

Szavai a klasszikus családragények (pl. Th. Mann: *A Buddenbrook ház*, Galsworthy: *Forsyte Saga*) hagyományát értelmezi újra (posztmodern gesztussal), s bár olykor túlságosan elkapja a „szöveg öröme”, a nézőpontok váltakoztatásával (mindenki mesél, mindenki narrátor, mint az életben), a legkülönbébb nyelvi regiszterek működtetésével, a fordulatos, játékos mesélésnek köszönhetően maradandó olvasmányélménnyel szolgál, mely a makámás történelmi katasztrófák ellenére sem lehúzó, inkább vidám, életerőt sugalló, olykor hetyke, fityiszt mutató. Ez a pozitív attitűd a könyv fontos erénye: az embert a sorskerékben pörögve is erősnek, elpusztíthatatlannak mutatja.